

Oponentní posudek disertační práce

Název práce: Textová a gramatická analýza vybraných pasáží knihy Zohar

Autor práce: ThDr. Ivan Kohout

Autor předložené disertační práce vypracoval neobyčejně komplexní pojednání o vybraných pasážích knihy Zohar, zejména z hlediska užívaných jazykových prostředků, ale také z hlediska ideového náboje těchto pasáží. Práce je velmi přehledně a promyšleně strukturována. V rámci úvodní kapitoly autor stručně představuje diskusi o autorství knihy Zohar a o nejdůležitějších charakteristikách jejího jazyka. Následně představuje cíle práce a hlavní pracovní hypotézy, a také zvolené metodologické postupy.

V následujících pěti kapitolách autor postupně uskutečňuje jednotlivé avizované metodologické kroky na textovém materiálu vybraných pasáží. Ačkoliv autor věnuje nejvíce prostoru morfologické resp. gramatické analýze použitých jazykových prostředků, jeho volba pěti reprezentativních textů vycházela spíše z jejich obsahových charakteristik. Ačkoli tedy autor sleduje především způsob, jakým autor či autoři zoharických textů úspěšně či neúspěšně napodobují aramejštinu Targumu Onkelos, ke svým analýzám zvolil texty především na základě jejich ideového obsahu: volí texty, které artikulují nejdůležitější koncepce zoharického pojetí skutečnosti.

První pasáž se zabývá kosmogonickou reciprocitou mezi nebeskou a pozemskou rovinou skutečnosti. Druhá pasáž se zabývá vícevrstevnatostí významu svatého textu. Třetí vybraná pasáž se týká základní kabalistické koncepce sefirotického stromu. Následující pasáž se pak týká problému zla, přesněji řečeno koncepce „odvrácené strany“ a démonologie. Poslední pasáž se týká teurgických účinků modlitby.

Autor ve své práci jednoznačně prokázal vysokou odbornou a metodologickou zdatnost, suverénní orientaci v relevantní odborné literatuře v několika jazycích a nespornou kompetenci v oblasti jazykové analýzy zoharického textu. Práce je psána kultivovaným jazykem, má zcela transparentní a přesvědčivou metodologii, od které se autor neodchyluje a vhodně rozčleňuje jednotlivé oddíly práce podle stejného strukturálního klíče, takže všech pět kapitol zabývajících se vybranými zoharickými pasážemi má analogickou strukturu, která usnadňuje orientaci v textovém korpusu práce.

V každé kapitole autor začíná věcným úvodem do problematiky, poté následuje originální text a jeho podrobný morfologický a frazeologický rozbor, dále fonetický přepis a autorův překlad textu do češtiny. Následně autor ve všech kapitolách věnovaných vybraným pasážím uvádí ukázkou z dějin působení zvoleného textu, tedy konkrétní komentář dotyčné pasáže z pera některého z pozdějších

židovských učenců. Následně formuluje vědeckou otázku, která se vesměs týká v dané pasáži přítomných jazykových prostředků, které autor podrobně komentuje, a ve světle této analýzy dochází k zodpovězení vědecké otázky. Nakonec autor připojuje závěrečné hodnocení badatelského přínosu celé kapitoly.

Práci považuji za velmi zdařilou. Věren úkolu oponenta jsem však povinen vyslovit k předložené práci také připomínky, výhrady a námitky.

Jak už jsem výše naznačil, zdá se mi, že vzhledem k tomu, kolik pozornosti autor věnoval obsahovým (tedy ideovým) charakteristikám zvolených textů, byla pro jeho bádání právě tato (ideová) rovina evidentně velmi důležitá nebo dokonce rozhodující. To je však v jistém napětí se sledováním jazykových, gramatických, syntaktických a morfologických detailů zvolených pasáží, které nemají nebo nemusí mít žádný vztah k ideovému obsahu textu. Jistě není možné předpokládat, že právě ideově či obsahově nejdůležitější klíčové pasáže jsou zároveň nejvhodnější, nejtypičtější, nejcharakterističtější a nejplodnější také z hlediska rozboru jazykové morfologie. Zdá se zkrátka, že tato dvě hlediska výběru pasáží jsou v předložené disertaci v jistém napětí.

Na straně 27 je v jinak plynulém textu komentován oddíl Hodnocení (ve struktuře kapitol naprosto klíčový) jen několika vedle sebe uvedenými slovy, ani to není věta, není tam žádné aktivní sloveso - přítom ostatní části kapitol autor podrobně komentuje v celých větách a odstavcích. Proč?

Autorovi také musím vytknout skutečnost, že ačkoliv jeho argumentace podstatnou měrou spočívá na jemném rozlišování morfologických detailů jazyka Zoharu, jeho český text se hemží překlepy, chybějícími či naopak nepatřičnými čárkami, gramatickými chybami, chybějícími písmeny nesprávnými koncovkami apod.

Například (příklady jsou zcela namátkové, podobných chyb je v práci mnohem víc): str. 37 věta začínající slovy S myšlenkou..., str. 79 věta Výše pasáže..., str. 80 Chidelek místo Chidekel, str. vazba „klade zřetel“ místo „bere zřetel“, str. 88 Raja Mehamna místo Mehemna, str. 88 „s mluvnických rodem“ místo „s mluvnickým rodem“, str. 117 nepřítelé místo nepřátelé, str. 124 zdvojení slova jako, str. 130 věta Zvažoval možnost... (chybí slovo „jsem“), str. 136 vazba „saturuje nedostatek“ – to opravdu česky nelze, str. 141 věta Kniha Zohar... zdvojení se, str. jejich vývoje, str. 173 imitovar, str. 174 nararivní, str. 223 Moše Idel dokazující (místo dokazuje – tvar přechodníku v maskulinu), str. 225 Binjanim místo Binjamin, str. 228 podkapitola počínaje, pak pokračující – správně je –íc, to první je maskulinum, to druhé plurál, autor by raději neměl používat přechodníky.

Čtenář, jehož kompetence v oblasti zoharické aramejštiny daleko zaostává za kompetencí autorovou (a

to je můj případ), získá z (ne)kvality a (ne)spolehlivosti autorova českého textu vážné pochybnosti o spolehlivosti jeho morfologických analýz a o přesnosti jeho nakládání se slovním tvaroslovím.

V práci jsem také postrádal přesnou a jednoznačnou definici základních (a zároveň velmi problematických) pojmů jako je mystika. Autor například vyslovuje u jednoho z vybraných textů hypotézu, že se jedná o popis mystické cesty k unio mystica (mystickému sjednocení) str. 76 - a vůbec se nezmiňuje o důležitém sporu (viz např. Scholem versus Idel) ohledně otázky, zda v židovské mystice vůbec o unio mystica můžeme hovořit, nemluvě o ještě zásadnější a důležitější otázce, co vlastně znamená slovo mystika (v židovském kontextu), vzhledem k neobyčejně silné (a v židovských kontextech zavádějící) křesťanské ražbě tohoto pojmu v teologii i v komparativní a historické religionistice.

Jistou nekonceptnost a náhodilost spatřuji také v autorově výběru literárních paralel. Zdá se, že tyto literární paralely jednotlivých motivů knihy Zohar autor vybíral zcela namátkově. V některých případech by byly na místě daleko důležitější paralely a vůbec podrobnější komentář motivických analogií z hlediska komparativní religionistiky a komparativní literární vědy.

V kapitole o vícevrstevnatosti významu svatého textu autor poměrně matoucím způsobem užívá téměř záměnně slov „výklad“ a „význam“. Hovoří o čtyřech vrstvách významu a zároveň o čtyřech vrstvách výkladu, a také o čtyřech rovinách významu a čtyřech rovinách výkladu. Užívá zkrátka několik základních sousloví, týkajících se sledované problematiky, ale slova význam a výklad (několikrát dokonce v rámci jedné a téže věty) používá záměnně – způsobem, který je matoucí a věcně nepřesný nebo dokonce nesprávný (Například čtyři vrstvy lze rozhodně přičítat významu textu, ale co znamenají čtyři vrstvy výkladu? V jakém smyslu má výklad „vrstvy“?).

Autorovo kladení a zodpovídání otázky, týkající se úspěšnosti napodobení aramejštiny Targumu Onkelos ze strany autora zoharického textu je místy problematické. Autor totiž používá psychologizující kategorie jako je například „dojem autenticity“ (např. str. 83). Autor se ptá, zda se pisateli zoharického textu daří vyvolat „dojem autenticity“. Nejen že dojem lze velmi těžko vědecky vykázat, zkoumat a měřit. Jde navíc o autorův dojem o dojmu, protože autorem předpokládaný „dojem autenticity“ měl být dojmem současníků autora či autorského kruhu knihy Zohar, tedy židovských učenců třináctého století. Obávám se, že psychologizující a impresionistické kategorie jako je „dojem autenticity“ nejsou ve vědeckém bádání vhodné, protože se jedná o příliš vágní terminologii.

V práci se vyskytuje několik nepřesných a nebo do jisté míry zavádějících formulací, například autorovo rozlišení mezi „táhnutím k panteismu“ a „táhnutím k teismu“ (str. 87) je vysvětleno tím, že autor jím analyzované pasáže sice neztotožňoval sefirotický strom s Bohem (to by bylo panteizující), ale předpokládal, že Bůh je v sefirotickém stromu přítomen. Tedy předpokládal Boží imanenci ve

stvoření, což podle autora předložené disertace není čistý teismus - jako kdyby čistý teismus (a ne jen „tíhnutí k němu“) nemohl přitakat Boží imanentní přítomnosti ve stvoření (což samozřejmě může).

Autor dále například hovoří o tom, že představa čtyř světů se v židovské mystice vyskytovala „od prvopočátku“ (str. 88). Vzhledem k tomu, že prvopočátek židovské mystiky je velmi důležitá a velmi sporná badatelská otázka, není možné bez dalšího komentáře hovořit o přítomnosti toho či onoho motivu v židovské mystice „od prvopočátku“.

Také autorova formulace Maimonidova názoru slovy „antropomorfismy nemají reálnou existenci“ (str. 42) je nepřesná. Je zřejmé, co chce autor říct (tedy že antropomorfismy nemají ontologický korelát či referent), ale to, co říká, není pravda a není to názor Maimonida: antropomorfismy (tedy „člověkotvaré“ metaforické výpovědi o Bohu) samozřejmě mají reálnou existenci (jakožto zapsaná slova či vyslovené věty).

V průběžných shrnutích zjištěných badatelských výsledků, která autor velmi vhodně a případně zařazuje na konci jednotlivých tematických oddílů práce a také v závěrečném shrnutí, se autor místy odvažuje shrnujících závěrů, vyslovujících zobecnitelné charakteristiky zoharického textu, jeho jazyka a jeho ideového obsahu. Tyto autorovy závěry, ač pokud vím věcně správné, v některých případech podle mě nelze vyvodit pouze z analýzy jím zvolených pasáží. Takto zobecňující závěry by bylo možné vyslovovat jenom pokud by byl celý text Zoharu podroben alespoň povšechnému přezkoumání.

Rozpaky vzbuzuje také autorovo přesvědčení vyslovené v samém závěru práce, týkající se otázky, zda a nakolik je možné znovuobjevit esoterické jádro židovské mystiky. Není vůbec jasné, jestli zde hovoří autor jako mystik, který chce svým přístupem napomoci ke znovuobjevení esoterické roviny konkrétní tradice (pak tato výpověď nepatří do vědecké monografie) nebo zda chce filologickými a historicko-exegetickými metodami odkrývat na první pohled ne snadno přístupnou významovou rovinu textů (pak se ale nejedná v žádném případě o „esoterické jádro židovské mystiky“).

V téže souvislosti autor vyslovuje doporučení, v jakém pořadí a v jakým způsobem by měly být zoharické látky „zakoušeny“ (str. 233). Opět je zde volba slov důvodem k jistému znepokojení: není nikterak vysvětleno, co má autor na mysli slovem „zakoušeny“ - v souvislosti s náležitou recepcí konkrétních textů.

Závěrem shrnuji: autorova práce je přes vyslovené výhrady velmi zdařilým dílem. Autor jednoznačně prokázal svoji kompetenci v jemné filologické práci se zoharickým textem. Autorova metodologie je přesvědčivá, jeho disertační práce má zcela srozumitelnou architekturu, autorovy závěry jsou přesvědčivé a jeho badatelské výtěžky přínosné a obdivuhodné. Je třeba pochválit pozoruhodnou komplexnost tematizace zvolené problematiky. Ačkoli tato komplexnost je příčinou některých výše zmíněných problematických charakteristik předložené disertace. Práci jednoznačně doporučuji

k obhajobě.

Pavel Hošek

Handwritten signature of Pavel Hošek in cursive script.

7. září 2012